

Departament de Personalitat, Avaluació i Tractaments Psicològics
Universitat de Barcelona

Tesi Doctoral

**Estudi de l'eficàcia d'un programa d'entrenament
cognitiu de les funcions executives amb persones que
pateixen esquizofrènia**

Doctoranda: Gemma Espel Trias
Director: Dr. Adolfo Jarne Esparcia

Programa de Doctorat:
Psicologia Clínica i de la Salut

Barcelona, 2007

INTRODUCCIÓ

En les darreres dècades els estudis empírics de l'esquizofrènia han contribuït a descobrir un conjunt de mecanismes més enfocats a entendre aquest trastorn com a resultat d'una disfunció sistèmica i no pas com una malaltia tradicional. Aquest nou plantejament deriva de l'anàlisi i confluència de diversos factors bio-psico-socials, i especialment per la configuració interactiva de tots ells.

En les persones que pateixen esquizofrènia es detecta canvis en l'estructura cerebral com a manifestació d'una vulnerabilitat biològica i alteracions individuals del processament de la informació com expressió d'una vulnerabilitat cognitiva (Brenner, 1987).

Es reafirma més la hipòtesi que en l'esquizofrènia es presenta una sèrie d'alteracions cognitives en diferents nivells del processament de la informació, probablement produïdes per una expressió de variacions genèticament influïdes o adquirides en l'organització del cervell.

En primer lloc, s'han descobert troballes determinants referents a l'estudi de la genètica de l'esquizofrènia, per exemple, els gens dels receptors de la dopamina, la serotonina i els seus transportadors, els gens de les proteïnes implicades en els processos de neurodesenvolupament (Tabarés-Seisdedos i Martínez-Arán, 2005).

Per altra banda, nombroses investigacions dels darrers anys han suggerit que l'esquizofrènia és un trastorn del neurodesenvolupament (Obiols, 2001; Lewis i Levitt, 2002; Weinberger i Marengo, 2003). S'argumenta aquesta línia pel fet que els pacients presenten dèficits cognitius i socials abans del primer episodi clínic; i més en concret, sembla que aquesta hipòtesi es confirma per l'existència d'una alteració durant les fases primerenques del desenvolupament o durant l'adolescència o primera etapa adulta.

En els darrers anys ha augmentat notablement l'interès per l'estudi del funcionament cognitiu en l'esquizofrènia a causa d'una sèrie de raons. Una d'elles es centraria en una

major rellevància a la relació entre les troballes de neuroimatge estructural i funcional i els dèficits cognitius. Les disfuncions cognitives es relacionen bàsicament en tres regions cerebrals: els lòbuls frontals, lòbuls temporals i els ganglis bassals. Les disfuncions temporals semblen ser les responsables de la simptomatologia afectiva, al·lucinacions i trastorns en la memòria declarativa; les disfuncions frontals dels components cognitius executius (planificació, iniciativa, seqüenciació) i signes negatius; i les disfuncions estriatals implicarien l'alentiment cognitiu, discinèsies i signes parkinsonians.

Una altra de les raons d'aquest creixent interès és que les alteracions neurocognitives poden ser un dels millors indicadors de pronòstic funcional en l'esquizofrènia. Una sèrie de treballs han demostrat que la disfunció cognitiva correlaciona amb un pitjor pronòstic funcional i ajustament psicosocial que els propis símptomes de la malaltia. Així doncs, en una revisió de Green (1996) conclouia en la importància d'investigar i caracteritzar les variables cognitives, ja que semblen decisives en el condicionament de l'adaptació social i la vida diària del malalt, essent més persistents en el temps que els símptomes positius, més resistents al tractament convencional i millor predictores del pronòstic funcional.

Una de les àrees cognitives més alterades en l'esquizofrènia són les funcions executives, aquestes són imprescindibles per adquirir un bon funcionament en l'àmbit funcional, i es requereix un mínim nivell de planificació, organització i estructuració per assolir qualsevol objectiu de la vida (Lezak, 1982). Per tant, les conseqüències d'aquestes alteracions executives són determinants en qualsevol àmbit en el qual és necessari l'adequació de conductes adaptades, per exemple: en l'entorn de treball, en la presa de decisions, en les relacions interpersonals, en la resolució de problemes i en la planificació de tasques de la vida quotidiana.

Així doncs, l'objectiu d'aquesta tesi és provar l'eficàcia d'un programa d'entrenament cognitiu de les funcions executives en persones que pateixen esquizofrènia amb la finalitat d'assolir uns aprenentatges que es puguin generalitzar en la vida quotidiana de cada participant.

Les premisses bàsiques d'aquest estudi es basen a ensenyar a les persones que pateixen esquizofrènia estratègies cognitives compensatòries perquè les puguin aplicar a les necessitats de la seva vida diària.

El disseny del programa es caracteritza per una orientació psicopedagògica, fonamentada en l'activitat, cooperació grupal i horitzontalitat.

El programa d'entrenament cognitiu de les funcions executives es divideix en tres àrees de treball:

- a) Habilitats cognitives: raonament conceptual i abstracte.
- b) Habilitats executives: planificació i seqüenciació.
- c) Habilitats adaptatives: resolució de problemes.

En la primera àrea es pretén estimular les funcions implicades en les associacions conceptuals, categorials i de raonament abstracte, amb la finalitat de reforçar el raonament reflexiu previ a l'acció.

En la segona àrea, es vol aconseguir estimular les funcions executives pròpiament dites, treballant els components de la planificació, seqüenciació i organització general per assolir la conducta final adequada.

I en darrer lloc, la tercera fase consisteix a aplicar aquests coneixements prèviament adquirits en l'aplicació de resolució de problemes reals plantejats pels mateixos participants.

Aquest treball d'investigació s'ha estructurat en dues parts clarament diferenciades. La primera part, amb el nom de "fonamentació teòrica" conté cinc capítols. El primer capítol explica des de la perspectiva neuropsicològica les característiques de les tres habilitats que es treballaran en l'entrenament cognitiu: cognitives, executives i adaptatives.

En el segon capítol s'explicita les perspectives actuals i models de rehabilitació cognitiva més rellevants en les persones que pateixen esquizofrènia, i especialment en l'estimulació de les funcions executives.

El tercer capítol fa referència específica a l'estimulació de les funcions executives.

En el capítol quart, s'explica els referents teòrics en què s'ha basat el programa d'entrenament cognitiu.

I en el cinquè i darrer capítol d'aquesta primera part es descriu detalladament les pautes i tècniques aplicades en el programa, així com una explicació ampliada de cadascuna de les 48 sessions del programa d'entrenament cognitiu.

La segona part anomenada "investigació empírica", es compon de cinc capítols. En el primer es descriu els objectius generals i específics de l'estudi. En el següent capítol es dona una descripció de la mostra, procediment metodològic, disseny aplicat i el material utilitzat.

El disseny d'aquest treball d'investigació és de tipus "test-retest", primera i segona avaluació, administrant les mateixes proves abans i després del programa terapèutic, i posteriorment es realitza una tercera avaluació després de 6 mesos d'haver finalitzat el programa d'entrenament cognitiu per analitzar el manteniment i generalització dels resultats obtinguts en el grup d'estimulació cognitiva.

El treball d'investigació és de tipus prospectiu, amb la finalitat d'avaluar l'eficàcia d'un entrenament cognitiu amb persones que pateixen esquizofrènia i amb l'estimulació de les funcions executives.

Posteriorment, s'inclouen els resultats obtinguts en els tres moments diferents d'avaluació; i, en darrer lloc, la discussió i conclusions sorgides d'aquests resultats.

Finalment, s'adjunta les referències bibliogràfiques així com els annexos, per poder consultar els fulls informatius, consentiments informats, protocols d'avaluació i activitats realitzades pels participants en el programa d'entrenament cognitiu.

